

ZOFIA IGNASIŃSKA

ORCID: 0009-0002-4085-1929

zofign@st.amu.edu.pl

MONIKA OBRĘBSKA

ORCID: 0000-0003-0457-5402

monika.obrebska@amu.edu.pl

*Profil psychologiczny osób zajmujących się recytacją.
Rola inteligencji werbalnej i emocjonalnej oraz cech
narcystycznych*

Psychological Profile of Individuals Engaged in Recitation: The Role of Verbal and Emotional
Intelligence and Narcissistic Traits

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Ignasińska, Z., Obrębska, M. (2026). Profil psychologiczny osób zajmujących się recytacją. Rola inteligencji werbalnej i emocjonalnej oraz cech narcystycznych. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 39(2), 147–166. DOI: 10.17951/j.2026.39.2.147-166.

ABSTRAKT

Celem badania było określenie, czy osoby zajmujące się recytacją charakteryzują się odmiennym profilem wybranych cech psychologicznych w porównaniu z grupą porównawczą. Zmierzone poziom inteligencji emocjonalnej, inteligencji werbalnej oraz narcyzmu (w tym domagania się podziwu) u 94 dorosłych – 47 osób aktywnie (lub wcześniej) praktykujących recytację oraz 47 dobranych demograficznie osób z grupy porównawczej. Zastosowano Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej INTE, Test Rozumienia Słów TRS-S i polską adaptację Kwestionariusza Narcyzmu NARPI. Recytatorzy osiągnęli istotnie wyższy wynik w poziomie inteligencji emocjonalnej oraz w poziomie narcyzmu w porównaniu z osobami z grupy porównawczej. Różnica w poziomie inteligencji werbalnej nie okazała się istotna. Korelacja między inteligencją emocjonalną a narcyzmem w całej próbie była słaba i nieistotna. Wyniki wskazują, że recytacja wiąże się z podwyższonymi kompetencjami emocjonalnymi i większą potrzebą uznania, przy braku różnic w zdolnościach werbalnych. Badanie wypełnia lukę badawczą dotyczącą psychologicznego

profilu osób zajmujących się recytacją i sugeruje kierunki dalszych badań nad psychologicznymi uwarunkowaniami ekspresji scenicznej.

Słowa kluczowe: recytacja; inteligencja emocjonalna; inteligencja werbalna; narcyzm

WPROWADZENIE

Recytacja: sztuka żywego słowa

Motywację do napisania poniższej pracy stanowiła przynależność do ruchu żywego słowa – amatorskiego środowiska skupiającego osoby aktywnie uczestniczące w konkursach i wydarzeniach poświęconych sztuce recytacji – oraz wieloletnia praktyka recytatorska, trwająca do dziś. Zarówno podczas obserwowania setek występów, jak i rozmów z wykonawcami wyróżniała się duża rola, jaką pełni w ich życiu ten rodzaj twórczości. Dlaczego ludzie poświęcają czas na przygotowanie i udział w konkursach amatorskich, skoro na co dzień każdy z nich podejmuje się różnorodnych zajęć, niekoniecznie związanych ze sztuką? Być może stoi za tym miłość do słowa samego w sobie, do zabawy nim, do obcowania z literaturą. Nie sposób jednak było oprzeć się wrażeniu, że motywacje te są głębsze. Dobór tekstów mówionych nie jest przypadkowy – recytatorzy, mając całkowitą swobodę w doborze repertuaru (ze względu na specyfikę ruchu amatorskiego), podejmują się kwestii dla siebie ważnych, do których mają stosunek emocjonalny, nierzadko osobisty. Dlaczego więc do wyrażania spraw tak ważnych, często również niezwykle delikatnych i osobistych, wybierają taką akurat formę ekspresji, z racji swojej specyfiki narażoną na dużą ekspozycję społeczną? Za tym pytaniem zaś pojawia się kolejne: dlaczego podejmują się tego właśnie oni, a nie ktoś inny – co łączy tę grupę ludzi, tak przecież od siebie różnych?

Kazimierz Wóycicki (1960) wyróżnił w nauce i praktyce deklamatorskiej trzy sposoby mówienia: mowę codzienną, dykcję artystyczną umiarkowaną (zwykle stosowaną w czytaniu) oraz deklamację. Przyjmując tę klasyfikację, otrzymujemy trzystopniową skalę, na której każdy wyższy stopień coraz bardziej odbiega od mowy codziennej. Według Mieczysława Kotlarczyka (1961) recytacja jest rodzajem pośrednim znajdującym się na wyżej wspomnianej skali pomiędzy stopniem drugim a trzecim. Znajdując się między deklamacją a mówieniem artystycznym, harmonizuje dzielące je przeciwieństwa (deklamacja podkreśla przede wszystkim znaczenie formy, mówienie artystyczne zaś – treść tekstu) oraz posługuje się środkami wyrazu odpowiadającym obu wyżej wymienionym sposobom mówienia (oscyluje np. pomiędzy interpretacją uczuciową i subiektywną, charakterystyczną dla deklamacji, a interpretacją intelektualną i bardziej obiektywną, bliższą mówieniu artystycznemu). Można więc o recytacji myśleć nie tylko jako o formie pośredniej, ale raczej syntetyzującej owe formy ekspresji. Autor proponuje

rozumieć termin „recytacja” jak najszerzej i sugeruje wręcz postawienie znaku równości pomiędzy nim a terminem „sztuka żywego słowa” (Kotlarczyk, 1961). Wobec powyższego również w tej pracy pojęcia te będą stosowane wymiennie. Sztukę żywego słowa podzielić można na dwa zakresy. Pierwszy z nich to technika żywego słowa, do której należy wymawianie słów bez interpretacji, kładąc nacisk na elementy fonacyjne i artykulacyjne. Drugi zakres to artyzm i kultura żywego słowa, poprzez które rozumiemy słowa zinterpretowane, o określonej sile wyrazu i ekspresji (Kotlarczyk, 1961).

W tym miejscu ważne wydaje się podkreślenie, że celem recytacji nie jest bynajmniej przekazanie słuchaczowi tekstu literackiego wyłącznie w celach poznawczych, choć z pewnością nie można zaprzeczyć i tej korzyści wynikającej z bycia widzem na konkursach recytatorskich. Recytator zawsze oprócz warstwy tekstowej przekazuje słuchaczowi swoją interpretację. Zatem w kontekście narzędzia, jakim jest głos, niezwykle istotne jest to, jak operuje się oddechem, pauzą, intonacją – celem jest używanie ich w taki sposób, by jak najpełniej wyrazić treść tekstu, który wypowiadamy. Według myśli Górskiego (1957; za: Rużyło-Pawłowska, 1958), na interpretację artystyczną składają się dwa pierwiastki: obiektywny, który powinien prawidłowo oddać myślową zawartość tekstu, a więc obiektywną treść utworu założoną przez jego autora, do której powinniśmy dojść za pomocą wnikliwej analizy dzieła, oraz subiektywny, niosący ze sobą indywidualne przeżycie wyżej wymienionej obiektywnej treści przez recytatora. Jednakże patrząc przez pryzmat współczesnej praktyki recytatorskiej, nie sposób bezkrytycznie zgodzić się z tezą powyższego fachowca, że „dopuszczalny zakres interpretacji subiektywnej jest uzależniony od myślowej treści tekstu, a więc najważniejszą sprawą jest właściwe rozumienie obiektywnej jego treści” (Rużyło-Pawłowska, 1958, s. 338).

Nie można zaprzeczyć, że niezwykle istotna jest analiza dzieła literackiego, który przygotowuje się do recytacji – pod względem przekazu jego autora, a nierzadko również kontekstu kulturowego i historycznego, w jakim osadzony jest tekst – i z pewnością pomaga w pełniejszym zrozumieniu utworu. Niemniej błędne jest założenie, że jest to kwestia najważniejsza. Nie istnieją konkretne kryteria, którymi kierują się recytatorzy, poszukując tekstów do swej interpretacji scenicznej, najczęściej jednak ich wybór można zgeneralizować do zasady: przekaz utworu był dla nich w jakiś sposób ważny lub wywołał w nich jakieś emocje, którymi chcieliby podzielić się z odbiorcami ich wystąpienia. Przekaz ten jednak nie musi (choć oczywiście może) być spójny z ogólnymi założeniami autora. Jerzy Mikke, twórca idei Ogólnopolskiego Konkursu Recytatorskiego, pisze: „konkursy recytatorskie stały się dla ich uczestników impulsem, aby mówić o Polsce i sprawach narodu, ale także o metafizycznych nastrojach człowieka, o prawdach odwiecznych, o świecie minionym i nam współczesnym. Mówili językiem największych” (za: Śliwonik, 2019, s. 63).

Gdy recytator zaczyna pracować nad tekstem, niejako adaptuje słowa autora do swoich odczuć co do danego zjawiska, do swoich osobistych przeżyć i sytuacji ze swojego życia. Nierzadko adaptacja taka sprowadza się do istotnych modyfikacji dzieła pierwotnego, do dokonywania skrótów, zmian kolejności zdań, kompilacji kilku tekstów w jeden repertuar artystyczny w taki sposób, że powstaje dzieło zupełnie niepowtarzalne, znacząco różniące się od formy wyjściowej. Pomijając jednak nawet wyżej opisane przypadki i zakładając względnie wierne odwzorowanie tekstu pierwotnego, należy nadal mieć świadomość, że wartością artystyczną byłoby ukazanie treści w nowym, być może bliższym zarówno wykonującemu, jak i odbiorcom kontekście, zwrócenie uwagi na kwestie, które mogą z danych słów wynikać, ale nie zostały wcześniej dostrzeżone lub wystarczająco w opinii interpretatora podkreślone. Bardzo ważnym momentem w każdej interpretacji jest dopełnienie obiektywnego waloru tekstu indywidualnym wkładem interpretatora – nie tylko wydobyciem wielowarstwowości brzmień i znaczeń tekstu, lecz również dodaniem czegoś od siebie w mniejszym lub większym stopniu, co sprawia, że wzbogacony utwór nabiera nowego porządku, który odkrywany jest przed widownią (Kotlarczyk, 1961). Istnieje pogląd, że każdy interpretowany tekst zawiera w sobie więcej niż tylko to, co jest w nim faktycznie napisane – a więc przy założeniu, że w danym tekście znajduje się wyraz *x*, to po interpretacji ów wyraz *x* podnosi się do potęgi; mnoży o odtwórcze, współtwórcze lub twórcze możliwości osoby interpretującej (Kotlarczyk, 1961).

Recytacja, pozostając dziedziną sztuki odrębną od aktorstwa, nadal jest wobec niego bliskoznaczna. Podobnie jak aktorstwo, recytacja wymaga głębokiego zrozumienia oraz interpretowania stanów mentalnych i emocjonalnych innych ludzi – jest to kluczowe dla autentycznego przedstawienia danej postaci na scenie. Użyteczna jest więc zarówno empatia w kontekście poznawczym, która pozwala na zrozumienie cudzej perspektywy, jak i empatia emocjonalna, umożliwiająca współodczuwanie emocji innej osoby (Goldstein, 2009). Przedstawianie w swojej prezentacji różnych osób i scenariuszy wydarzeń wymaga również adaptacji do sytuacji scenicznej poprzez regulację własnych emocji. Jest to niezbędne dla zachowania spójności i kontroli nad wystąpieniem, płynnego przechodzenia od jednego stanu emocjonalnego do drugiego, jeśli wymaga tego odgrywana przez wykonawcę rola (Goldstein, 2009). Zdolność do samoregulacji powiązana jest także z wysokim poziomem samoświadomości. Doświadczeni wykonawcy powinni być w stanie interpretować i reagować na wskazówki płynące z otoczenia oraz własnej intuicji (np. sygnałów z własnego ciała), dostosowując odpowiednio swoje skupienie uwagi i działania do warunków zewnętrznych i wewnętrznych. Jest to związane z posiadaniem dużej świadomości na temat własnych stanów emocjonalnych i fizycznych (Bicknell, 2021). Recytacja wymaga co prawda w mniejszym stopniu niż aktorstwo interakcji z innymi, podczas występu nieunikniony jest jednak pewien rodzaj interakcji z publicznością – dlatego rozumienie innych

w kontekście poznania społecznego jest kluczowe. Trening aktorski jest powiązany z usprawnianiem procesów poznania społecznego, obejmujących m.in. pamięć oraz umiejętności werbalne (McDonald i in., 2020).

Ruch recytatorski jest środowiskiem amatorskim – skupia więc w sobie heterogeniczną grupę osób, o szerokim przedziale wiekowym, zróżnicowanym stopniu wykształcenia, różnych cechach osobowości i preferencjach. Z jednej strony, dla wielu ruch żywego słowa jest etapem wstępnym do dalszego rozwoju artystycznego pod kątem profesjonalnego aktorstwa. Z drugiej strony, dla wielu recytacja pozostaje pasją amatorską, mającą swoje miejsce obok innych codziennych zajęć – w tej grupie znajdują się humaniści, ale również studenci medycyny, matematycy, technicy, kolejarze, fryzjerzy.

Zasadne wydaje się jednak sformułowanie hipotezy, że pewne cechy łączą grupę ludzi tworzących ruch żywego słowa. Literatura psychologiczna nie dostarcza danych na ten temat, w związku z czym hipotezy będą miały charakter eksploracyjny. Prawdopodobne jest, że jedną z takich cech byłby stosunek do słowa samego w sobie – inteligencja werbalna istotnie wyższa od jej poziomu u reszty populacji. Istotna wydaje się również łącząca ich potrzeba do wyrażania swoich emocji na scenie i przekazywania ich w ten sposób słuchaczom. Zdarzają się przypadki, w których recytatorzy poprzez występ na scenie regulują swoje stany emocjonalne, a nawet poprzez swój występ podejmują próbę poradzenia sobie z trudnymi wydarzeniami ze swojego życia osobistego. Ten specyficzny sposób świadomego przepracowywania swoich stanów emocjonalnych może wskazywać na istotnie wyższy w stosunku do reszty populacji poziom inteligencji emocjonalnej. Pozostaje również kwestia chęci dzielenia się swoimi najgłębszymi emocjami i przemyśleniami z szerokim gronem odbiorców, będąc w samym centrum ich uwagi. Aspekt ten może wiązać się z pewnym stopniem narcyzmu w ich strukturze osobowości, najprawdopodobniej wyższym niż u grupy odniesienia.

Inteligencja emocjonalna jako właściwość osób zajmujących się recytacją

W oddawaniu emocji istotną rolę odgrywa rytm i intonacja używane w recytacji. Badania wskazują, że cechy prozodyczne, takie jak artykulacja i tonacja wypowiedzi, pozwalają na odczytanie treści emocjonalnej poezji, co wpływa na odbiór radości lub smutku przez słuchacza. Efekt ten jest wyraźny nawet wśród słuchaczy nierozumiejących języka, którym posługuje się recytator, co podkreśla istotność wybrzmiewania emocji w wytwarzaniu skojarzeń wybiegających poza semantyczną treść poezji (Kraxenberger i in., 2018). Wydaje się więc zasadne założenie, że recytator, operujący lingwistyczną częścią utworu poetyckiego lub prozatorskiego w taki sposób, aby przekazać słuchającym wiążące się z nią emocje, charakteryzuje się poziomem inteligencji emocjonalnej wyższym niż w populacji ogólnej. Emocjonalna treść recytacji może być także analizowana

przy użyciu techniki DFA (*detrended fluctuation analysis*). Metoda ta ukazała, że recytacja, w porównaniu do mowy płaskiej, w której brak zewnętrznej ekspresji emocjonalnej, charakteryzuje się bogatszą treścią emocjonalną. Badania sugerują, że rytmiczna i ustrukturyzowana forma recytacji wzmacnia jej oddziaływanie emocjonalne (Bhattacharyya i in., 2020).

Bezpośredni wpływ inteligencji emocjonalnej na kreatywność i ekspresję artystyczną może być złożony i zróżnicowany w zależności od kontekstu, pozostaje jednak niezaprzeczalny, choć niektóre badania wskazują na większą rolę kreatywności emocjonalnej w tym zakresie (Ivcevic i in., 2007). Konstruktywny jest komponentem inteligencji emocjonalnej i obejmuje używanie emocji w celu zainspirowania oryginalnych, kreatywnych prac. Podkreśla to wagę regulacji i identyfikacji emocji w wytwarzaniu dzieł twórczych (Botchway, 2022). Inteligencja emocjonalna, w szerszym tego pojęcia znaczeniu, pozytywnie wpływa na wykonania artystyczne również z tego względu, że wspomaga jednostki w utrzymywaniu pozytywnego afektu i używanie go, aby zintensyfikować procesy twórcze (Parke i in., 2015).

Inteligencja werbalna jako właściwość osób zajmujących się recytacją

Inteligencja werbalna, określana również jako słowna lub lingwistyczna, jest rodzajem inteligencji opierającym się na zdolności operowania materiałem werbalnym, nazywanej również uzdolnieniem językowym (Reber, 2002). Stanowi ona komponent inteligencji skryzalizowanej w rozumieniu modelu Cattella i Horna, mierzonej m.in. za pomocą synonimów, antonimów i analogii werbalnych (Wechsler i in., 2022). Dowiedziono również istotnie statystycznego wpływu inteligencji lingwistycznej na zdolność mówienia. Badania wykazały wysoką korelację pomiędzy poziomem inteligencji wśród uczniów a ich biegłością mowy. Może to wskazywać na wniosek, że wyższa inteligencja często skutkuje lepszymi zdolnościami językowymi (Kafryawan, Yassi, 2018). Mowa jest jednym z kluczowych elementów aktorstwa, a być może w jeszcze większym stopniu recytacji. Techniki mówienia stanowią narzędzia pozwalające występującym na scenie na twórcze wyrażanie emocji, światopoglądu, samopoczucia odgrywanych postaci (Soroka i in., 2022). Inteligencja werbalna odgrywa istotną rolę w myśleniu kreatywnym, choć psychometryczne dowody na związek inteligencji z kreatywnością bywały kontrowersyjne. Badania wskazują, że operacje umysłowe będące składowymi procesami twórczymi mogą nie być identyczne do tych charakterystycznych dla inteligencji skryzalizowanej, niemniej może ona być używana jako źródło dla kreatywnych procesów myślowych (Cho i in., 2010). Dowiedziono również, że inteligencja werbalna jest statystycznie istotnym predyktorem kreatywności literackiej (Hocevar, 1980). Z tego względu, że działalność recytatorska co najmniej w zakresie doboru repertuaru oraz odpowiedniego przystosowania tekstów

do przedstawienia na scenie zakrawa o kreatywność literacką, zasadne wydaje się założenie, iż inteligencja werbalna mogłaby również być dobrym predyktorem zdolności recytatorskich.

Zgodnie z modelem Cattell–Horn–Carroll (CHC) wśród czynników drugiego poziomu składających się na inteligencję do czynników pierwszego poziomu należą m.in. kreatywność i fluencja słowna (Silvia i in., 2013). Badania mogą prowadzić do wniosków, że istnieją silne związki pomiędzy kreatywnością a zdolnościami poznawczymi (Silvia i in., 2013). Angażuje ona zarówno procesy myślenia dywergencyjnego, jak i konwergencyjnego: na oba zaś ma wpływ inteligencja werbalna. Zgromadzone dane mogą wskazywać, że osoby z wyższymi wynikami w zakresie inteligencji werbalnej lepiej radzą sobie z wykonywaniem zadań kreatywnych, zwłaszcza tych wymagających oryginalności i elastyczności poznawczej. Wyniki badania potwierdziły związek między kreatywnością, obejmującą płynność, elastyczność, oryginalność i zdolność do opracowania, a inteligencją skryształizowaną, do której wskaźników zaliczono synonimy, antonimy i analogie werbalne (Wechsler i in., 2022).

Narcyzm jako właściwość osób zajmujących się recytacją

W literaturze psychologicznej narcyzm jest ujmowany dwójako: jako zaburzenie osobowości (*narcissistic personality disorder*, NPD) oraz jako cecha osobowości występująca w populacji ogólnej w kontinuum nasilenia – od niskiego do wysokiego, przy czym niskie i umiarkowane natężenie nie ma charakteru patologicznego (Bazińska, Drat-Ruszczak, 2000). W niniejszej pracy pojęcie to jest stosowane wyłącznie w drugim znaczeniu – jako subkliniczna cecha osobowości, mierzona narzędziem przeznaczonym do badań w populacji nieklinicznej. Takie ujęcie jest zgodne z podejściem Raskina i Halla (1979), twórców Narcissistic Personality Inventory, na którym opiera się zastosowany w badaniu Kwestionariusz NARPI.

Narcyzm nie zawsze koreluje z wyższym poziomem kreatywności, choć częstym zjawiskiem jest, że osoby narcystyczne postrzegają siebie jako bardziej kreatywne od innych. Badania poświęcone Ciemnej Triadzie ukazują, że będący jej elementem narcyzm wykazuje z kreatywnością niewielką, lecz istotną statystycznie korelację dodatnią. Związek ten jest jednak bardziej wyraźny w badaniach wykorzystujących narzędzia samoopisowe niż w testach wykonania (Lebuda i in., 2021). Niemniej narcyzm może w różnych sytuacjach i pod pewnymi warunkami wpływać na kreatywność. Istnieją badania potwierdzające tę tezę: wyniki sugerują, że umiarkowany poziom narcyzmu może zwiększać kreatywność, podczas gdy poziom zbyt wysoki może mieć na nią wpływ negatywny (Ji i in., 2023).

Powiązanie cech osobowości narcystycznej ze zdolnościami recytatorskimi nie zostało dotychczas zbadane. Istnieją natomiast dane potwierdzające związek

narcyizmu z praktykowaniem aktorstwa, ze szczególnym podkreśleniem zachowania motywowanego poszukiwaniem podziwu otoczenia, co w określonych warunkach może ulepszyć wykonanie aktorskie. Zasadna wydaje się hipoteza, że szczególnie ten czynnik może mieć analogiczne znaczenie w grupie recytatorskiej. Wśród studentów aktorstwa widoczna jest tendencja do osiągania wyższych wyników w zakresie narcystycznego podziwu niż wśród osób badanych z innych kierunków studiów (Dufner i in., 2015). Wyniki tych badań sugerują, że aktorstwo przyciąga osoby charakteryzujące się silnym narcystycznym pożądaniem podziwu, ale nie jednostki mające tendencję do angażowania się w działania oparte na negatywnej rywalizacji, na co wskazują niższe wyniki osiągnięte w zakresie rywalizacji (Dufner i in., 2015).

Ze względu na występującą u osób narcystycznych motywację do działania ukierunkowaną na zdobycie podziwu wysiłki poświęcone danej aktywności, skutkujące lepszym wykonaniem, często zwiększają się wtedy, gdy pojawia się możliwość autowaloryzacji (Wallace, Baumeister, 2002) lub osiągnięcia osobistego sukcesu (Roberts i in., 2019). Z obydwu powyższych badań można wyciągnąć wnioski, że jakość wystąpienia scenicznego jest zależna od postrzeganej okazji do bycia rozpoznanym i docenionym, co jest szczególnie istotne w środowisku aktorskim, ale najprawdopodobniej również recytatorskim.

Doskonalenie swoich zdolności może u osób narcystycznych być motywowane również zagrożeniami dla ego, pragnieniem zademonstrowania swoich możliwości w jak najlepszym świetle, dzięki czemu mógłby zostać utrzymany pozytywny obraz samego siebie. W kontekście aktorstwa, w którym istotna jest elastyczność i zdolność do adaptacji, ta właściwość narcyizmu może wpływać na ulepszanie swoich umiejętności scenicznych i występów (Nevicka i in., 2016).

Na podstawie przedstawionych założeń teoretycznych sformułowano hipotezy badawcze, które zostały opisane w kolejnej części pracy.

ZAŁOŻENIA PROGRAMU BADAŃ WŁASNYCH

Problematyka badań własnych

Celem badania było określenie, czy osoby zajmujące się recytacją różnią się pod względem wybranych cech psychologicznych od osób niezajmujących się recytacją. Na podstawie przedstawionego przeglądu literatury sformułowano następujące hipotezy badawcze.

H1: U osób zajmujących się recytacją poziom inteligencji emocjonalnej jest wyższy niż u osób niezajmujących się recytacją.

Recytacja wymaga świadomego operowania emocjami w celu przekazania ich słuchaczom. Charakteryzuje się ona bogatszą treścią emocjonalną w porównaniu do mowy płaskiej (Bhattacharyya i in., 2020), przy czym badania wskazują, że

cechy prozodyczne wypowiedzi, takie jak rytm i intonacja, pozwalają na odczytanie treści emocjonalnej nawet przez słuchaczy nierozumiejących języka wykonawcy (Kraxenberger i in., 2018). Dodatkowo inteligencja emocjonalna – poprzez kreatywność emocjonalną jako swój komponent – odgrywa istotną rolę w wytwarzaniu i wyrażaniu dzieł twórczych (Ivcevic i in., 2007), co również może sugerować jej wyższy poziom u osób zajmujących się recytacją.

H2: U osób zajmujących się recytacją poziom inteligencji werbalnej jest wyższy niż u osób niezajmujących się recytacją.

Działalność recytatorska wymaga zarówno wnikliwej analizy tekstu literackiego, jak i twórczego przystosowania go do wykonania na scenie – w tym sensie jest zbliżona do kreatywności literackiej, której statystycznie istotnym predyktorem jest inteligencja werbalna (Hocevar, 1980). Badania wskazują ponadto, że osoby z wyższymi wynikami w zakresie inteligencji werbalnej lepiej radzą sobie z zadaniami kreatywnymi wymagającymi oryginalności i elastyczności poznawczej, inteligencja skryzalizowana zaś – której miarą jest rozumienie słów – wykazuje związek z kreatywnością obejmującą płynność i elastyczność myślenia (Wechsler i in., 2022). Wszystko to może sugerować, że osoby zajmujące się recytacją charakteryzują się wyższym poziomem inteligencji werbalnej w stosunku do grupy porównawczej.

H3: U osób zajmujących się recytacją poziom narcyzmu jest wyższy niż u osób niezajmujących się recytacją.

Powiązanie narcyzmu z działalnością sceniczną znajduje potwierdzenie w badaniach nad studentami aktorstwa, wśród których zaobserwowano wyższe wyniki w zakresie narcystycznego podziwu niż w grupach z innych kierunków studiów (Dufner i in., 2015). Badania wskazują ponadto, że u osób narcystycznych jakość wykonania scenicznego wzrasta w warunkach umożliwiających autowaloryzację (Wallace, Baumeister, 2002), co może wskazywać na istotną rolę potrzeby podziwu i uznania w motywacji do aktywności scenicznej. Ze względu na podobieństwa między aktywnością aktorską a recytatorską, uzasadnione wydaje się założenie, że osoby zajmujące się recytacją również charakteryzują się wyższym poziomem narcyzmu.

H4: Istnieje związek pomiędzy poziomem inteligencji emocjonalnej a poziomem narcyzmu w całej badanej próbie.

Podstawę do sformułowania hipotezy o ujemnym związku między powyższymi cechami stanowi argumentacja, według której inteligencja emocjonalna – poprzez empatię jako swój kluczowy komponent – koreluje negatywnie z typowymi dla narcyzmu zachowaniami kontrproduktywnymi (Miao i in., 2019). Dotychczasowe wyniki dotyczące kierunku tej zależności są jednak

niejednoznaczne (Nguyen i in., 2022), dlatego zasadnym wydaje się sprawdzenie tej hipotezy na polskiej próbie.

Analizę związku między inteligencją emocjonalną a narcyzmem przeprowadzono dla całej próby ($N = 94$). Hipoteza H4 dotyczy ogólnej zależności między tymi konstruktami na poziomie populacji, a nie różnic między grupami – w odróżnieniu od hipotez H1–H3, które zakładały porównanie grupy recytatorów z grupą porównawczą. Odrębna analiza tej zależności w każdej z grup stanowi postulat dla przyszłych badań.

Narzędzia badawcze

Inteligencja emocjonalna została zmierzona Kwestionariuszem Inteligencji Emocjonalnej INTE. Autorami oryginalnej wersji tego narzędzia są: Schutte, Malouff, Hall, Haggerty, Cooper, Gloden oraz Dornheim. Za polską adaptację kwestionariusza odpowiedzialne są natomiast Ciechanowicz, Jaworowska, Matczak. Narzędzie opiera się na koncepcji inteligencji emocjonalnej Saloveya i Mayera (Mayer i in., 1990) i mierzy dwa czynniki: zdolność do wykorzystywania emocji w myśleniu i działaniu (Czynnik I) oraz zdolność do identyfikowania i rozumienia emocji (Czynnik II). Kwestionariusz składa się z 33 itemów ocenianych na pięciostopniowej skali odpowiedzi (od 1 – *zdecydowanie się nie zgadzam* do 5 – *zdecydowanie się zgadzam*), umożliwiając uzyskanie zarówno wyniku ogólnego, jak i dwóch wyników czynnikowych. Narzędzie zostało uznane za trafne, jego rzetelność zaś mieści się w przedziale $\alpha = 0,82\text{--}0,91$.

W przeprowadzonym badaniu, ze względu na jego eksploracyjny charakter, analizy oparto na wyniku ogólnym Kwestionariusza INTE, który odzwierciedla inteligencję emocjonalną jako spójny konstrukt i odpowiada celowi badania. Analiza na poziomie czynników stanowi postulat dla przyszłych badań.

Do pomiaru inteligencji werbalnej zastosowano Test Rozumienia Słów TRS-S w wersji Standard. Autorkami danego narzędzia są Anna Matczak, Aleksandra Jaworowska oraz Katarzyna Martowska. Na użytą w badaniu wersję Standard (TRS-S) składają się 32 pozycje: 21 rzeczowników, 9 przymiotników i 2 czasowniki. Do każdego wyrazu osoba badana wybiera spośród pięciu podanych odpowiedzi jeden prawidłowy synonim, za który otrzymuje 1 punkt. Maksymalna ilość punktów w wyniku surowym wynosi 32, minimalna zaś: 0. Narzędzie TRS-S jest trafne i rzetelne. Współczynnik rzetelności, obliczony według wzoru Spearmana-Browna, wyniósł 0,88, co stanowi wartość pozwalającą na diagnostyczne wykorzystywanie testu. Badania trafności wykazały, że wynik TRS-S istotnie koreluje z wynikami testów mierzących inteligencję płynną oraz zdolności werbalne traktowane jako miara inteligencji skryzalizowanej, co prowadzi do wniosku, że TRS-S może być traktowany jako miara inteligencji, szczególnie skryzalizowanej.

Narcyzm mierzono Kwestionariuszem Narcyzmu NARPI – polską adaptacją Narcissistic Personality Inventory (NPI), wykonaną przez Bazińską i Drat-Ruszczak (2000). Oryginalne narzędzie zostało skonstruowane przez Raskina i Halla (Raskin, Hall, 1979) na podstawie kryteriów narcyzmu z DSM III. Kwestionariusz bada narcyzm jako cechę osobowości, przyjmując założenie, że niskie i umiarkowane natężenie tej cechy nie jest patologiczne. Wersja ostateczna składa się z 34 pozycji ocenianych na pięciostopniowej skali (od 1 – *to nie Ja* do 5 – *to Ja*) i obejmuje cztery podskale: Przywództwo (11 pozycji), Domaganie się podziwu (11 pozycji), Próżność (5 pozycji) i Samowystarczalność (7 pozycji). Rzetelność skal mierzona współczynnikiem alfa Cronbacha wyniosła odpowiednio: 0,87 dla Przywództwa, 0,86 dla Domagania się podziwu, 0,74 dla Próżności i 0,69 dla Samowystarczalności.

W przeprowadzonym badaniu analizy oparto na wyniku ogólnym Kwestionariusza NARPI oraz skali Domagania się podziwu. Wynik ogólny stanowi miarę narcyzmu jako spójnego konstruktu osobowości i odpowiada eksploracyjnemu celowi badania. Skala Domagania się podziwu została wyodrębniona ze względu na jej bezpośrednie zakotwiczenie teoretyczne w hipotezie badawczej – literatura wskazuje na domaganie się podziwu jako mechanizm motywacyjny istotny w działalności scenicznej (Dufner i in., 2015). Analiza pozostałych skal wykazałaby poza przyjęte założenia teoretyczne, zbadanie zależności na poziomie wszystkich podskal stanowi więc postulat dla przyszłych badań.

Osoby badane i procedura

Badanie przeprowadzono w formie udostępnianej online ankiety, skierowanej do osób związanych z ruchem recytatorskim (grupa badana) oraz do osób z grupy porównawczej, niezwiązanych z recytacją i dobranych parami pod względem danych demograficznych do grupy badanej. Przynależność do ruchu recytatorskiego rozumiano jako aktywne lub przeszłe uczestnictwo w konkursach recytatorskich, kołach recytatorskich lub innych zorganizowanych formach działalności związanej ze sztuką żywego słowa. Grupę badaną rekrutowano metodą celowego doboru próby, nawiązując kontakt z osobami związanymi ze środowiskiem konkursów recytatorskich.

Ankieta rozpoczynała się od krótkiej informacji na temat celu i procedury badania. Respondenci zostali również poinformowani o anonimowym charakterze przeprowadzanego badania oraz o niezbywalnym prawie do zrezygnowania z niego w dowolnym momencie. Po zapoznaniu się ze wszystkimi informacjami osoba badana udzielała świadomej zgody na udział w badaniu oraz wykorzystania jej odpowiedzi do analizy statystycznej.

Pierwsza strona ankiety miała na celu zebranie od badanych danych demograficznych: znajdowały się na niej pytania na temat płci, wieku i wykształcenia.

Następnie respondenci udzielali informacji, czy zajmują się lub kiedykolwiek zajmowali recytacją.

W ankiecie wykorzystano trzy kwestionariusze, ułożone w następującej kolejności: Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej INTE Schutte i współpracowników w polskiej adaptacji Ciechanowicz, Jaworskiej i Matczak, Test Rozumienia Słów TRS-S Matczak, Jaworowskiej i Martowskiej oraz Kwestionariusz Narcyzmu NPI Raskina i Halla w polskiej adaptacji Bazińskiej i Drat-Ruszczak (2000).

W przeprowadzonym badaniu wzięło udział 94 osób, wśród których 46,81% stanowiły kobiety (w liczbie 44), mężczyźni natomiast: 53,19% (50 mężczyzn). Średnia wieku w badanej grupie wynosiła 29,01. Przedział, w jakim mieści się wiek osób badanych, to 18–71: wiek najmłodszych uczestników badania wynosi 18 lat, najstarszy uczestnik miał zaś 71 lat.

Wykształcenie na poziomie wyższym zadeklarowały 44 osoby, wykształcenie średnie zaś: 19 osób. Żadna z osób badanych nie miała wykształcenia podstawowego. W trakcie studiów jest 31 osób.

Grupę badaną stanowiły osoby, które zajmują lub w przeszłości zajmowały się recytacją oraz osoby z grupy porównawczej. Grupa porównawcza została dobrana demograficznie i składa się z takiej samej liczby respondentów, co grupa badana: 47.

WYNIKI BADANIA WŁASNEGO

Podrozdział ten jest poświęcony przedstawieniu i analizie wyników badania własnego. W tabeli 1 zestawiono statystyki opisowe badanych zmiennych, uwzględniające wyniki wszystkich zbadanych osób. W celu sprawdzenia normalności rozkładu przeprowadzono test Shapiro-Wilka. Wszystkie wyniki zostały uzyskane poprzez wykonanie obliczeń w programie SPSS Statistics Data Editor.

Tabela 1. Statystyki opisowe badanych zmiennych

Zmienna	Min	Max	Range	IQR	<i>M</i>	<i>Md</i>	<i>Var</i>	<i>SD</i>	<i>Skew</i>	<i>Kurt</i>	Shapiro-Wilk	<i>p</i>
Inteligencja emocjonalna	94	160	66	21	128,71	129,50	189,583	13,769	–,271	–,096	0,986	0,439
Rozumienie słów (Inteligencja werbalna)	9	31	22	7	22,15	23	21,483	4,635	–,672	–,101	0,947	< ,001
Narcyzm	54	147	93	30	104,68	107,50	409,402	20,234	–,263	–,436	0,985	0,341

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Źródło: opracowanie własne.

W celu porównania poziomu inteligencji emocjonalnej pomiędzy osobami zajmującymi się recytacją (grupa badana) a osobami niezajmującymi się recytacją (grupa porównawcza) zastosowano test *t*-Studenta dla prób niezależnych. Test został dobrany ze względu na spełnienie założeń o normalnym rozkładzie zmiennej zależnej. Wyniki przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Poziom inteligencji emocjonalnej w grupie badanej i porównawczej: test *t*-Studenta

Zmienna	Grupa badana		Grupa porównawcza		Wartość				
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>d</i> <i>Cohena</i>
Inteligencja emocjonalna	131,74	12,182	125,68	14,700	0,787	0,377	2,177	0,032	0,449

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Źródło: opracowanie własne.

Średni wynik inteligencji emocjonalnej w grupie osób zajmujących się recytacją wyniósł $M = 131,74$ ($SD = 12,182$), podczas gdy w grupie porównawczej średnia wynosiła $M = 125,68$ ($SD = 14,700$). Test Levene'a wykazał, że założenie o równości wariancji zostało spełnione ($F = 0,787$; $p = 0,377$), dlatego interpretowano wynik testu *t* zgodnie z tą wersją obliczeń.

Wynik testu *t*-Studenta wyniósł 2,177 ($p = 0,032$). Oznacza to, że różnica pomiędzy grupami jest statystycznie istotna na poziomie istotności $p = 0,05$. Osoby zajmujące się recytacją wykazały istotnie wyższy poziom inteligencji emocjonalnej niż osoby z grupy porównawczej. Wielkość efektu obliczona jako *d* Cohena wyniosła 0,449, co wskazuje na efekt o średniej sile.

Zakładana H1 potwierdziła się – osoby zajmujące się recytacją charakteryzują się istotnie wyższym poziomem inteligencji emocjonalnej niż osoby z grupy porównawczej.

W celu zweryfikowania hipotezy o wyższym poziomie inteligencji werbalnej u osób zajmujących się recytacją (grupa badana) w porównaniu do osób, które recytacją się nie zajmują (grupa porównawcza), mimo umiarkowanych wartości skośności (−0,672) i kurtozy (−0,101) w analizach zastosowano nieparametryczny test U Manna-Whitneya, kierując się wynikiem testu Shapiro-Wilka wskazującym na istotne odchylenie rozkładu od normalności ($p < 0,001$). Warto jednak odnotować, że przy próbach tej wielkości test Shapiro-Wilka charakteryzuje się wysoką czułością na odchylenia od normalności nieistotne z praktycznego punktu widzenia, a uzyskane wskaźniki kształtu rozkładu nie wskazywały na poważne naruszenie tego założenia. Wyniki przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Poziom inteligencji werbalnej w grupie badanej i porównawczej: test U Manna–Whitneya

Zmienna	Grupa badana		Grupa porównawcza		Wskaźnik	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	U Manna–Whitneya	<i>p</i>
Inteligencja werbalna	22,66	4,724	21,64	4,537	1266,500	0,219

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Źródło: opracowanie własne.

W grupie badanej średni wynik inteligencji werbalnej wyniósł $M = 22,66$, w grupie porównawczej zaś średnia wyniosła $M = 21,64$. Wynik testu U Manna–Whitneya nie wskazuje na istnienie statystycznie istotnej różnicy pomiędzy grupami: poziom inteligencji werbalnej nie różnił się zatem istotnie między osobami zajmującymi się recytacją a osobami z grupy porównawczej ($p > 0,05$).

Zakładana H2 nie potwierdziła się – nie wykazano istotnych różnic w poziomie inteligencji werbalnej między grupami.

W celu porównania poziomu narcyzmu pomiędzy osobami zajmującymi się recytacją (grupa badana) a osobami nie zajmującymi się recytacją (grupa porównawcza) zastosowano test *t*-Studenta dla prób niezależnych ze względu na spełnienie założeń o normalnym rozkładzie zmiennej zależnej. Wyniki przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Poziom narcyzmu w grupie badanej i porównawczej: test *t*-Studenta

Zmienna	Grupa badana		Grupa porównawcza		Wskaźnik				
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>d</i> Cohena
Narcyzm	112,89	17,293	96,47	19,769	1,288	0,259	4,287	< 0,001	0,884

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Źródło: opracowanie własne.

Średnia narcyzmu w grupie osób zajmujących się recytacją wyniosła $M = 112,89$ ($SD = 17,293$), natomiast w grupie porównawczej średni wynik wyniósł $M = 96,47$ ($SD = 19,769$). Test Levene’a wykazał brak istotnych różnic w wariancji pomiędzy grupami ($F = 1,288$; $p = 0,259$), dlatego interpretowano wynik testu *t* zgodnie z wariantem zakładającym równość wariancji. Wynik testu *t*-Studenta wyniósł 4,287 ($p < 0,001$). Różnica pomiędzy grupami była istotna statystycznie, co wskazuje, że osoby zajmujące się recytacją uzyskały istotnie wyższy poziom narcyzmu w porównaniu z osobami z grupy porównawczej. Wielkość efektu obliczona jako *d* Cohena wyniosła 0,884, co wskazuje na dużą siłę efektu.

Zakładana H3 potwierdziła się – osoby zajmujące się recytacją uzyskały istotnie wyższy poziom narcyzmu niż osoby z grupy porównawczej.

Dodatkowo przetestowano różnice między grupami dla skali Domagania się podziwu. Wyniki przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Wyniki na skali Domagania się podziwu w grupie badanej i porównawczej: test *t*-Studenta

Zmienna	Grupa badana		Grupa porównawcza		Wskaźnik				
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>d Cohena</i>
Domaganie się podziwu	36,60	8,908	28,51	7,923	0,002	0,962	4,918	<0,001	1,015

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Źródło: opracowanie własne.

Średni wynik na skali Domaganie się podziwu w grupie badanej wyniósł $M = 36,60$ ($SD = 8,908$). W grupie porównawczej wyniósł on $M = 28,51$ ($SD = 7,923$). Test Levene'a wykazał brak istotnych różnic w wariancji pomiędzy grupami ($F = 0,002$; $p = 0,962$), dlatego interpretowano wynik testu *t* przy założeniu równości wariancji.

Wynik testu *t*-Studenta wyniósł 4,918 ($p < 0,001$). Różnica pomiędzy grupami była wysoce istotna statystycznie, co oznacza, że osoby zajmujące się recytacją osiągały istotnie wyższe wyniki w zakresie domagania się podziwu niż osoby z grupy porównawczej. Wielkość efektu *d* Cohena wyniosła 1,015, co oznacza bardzo dużą siłę efektu.

W celu zweryfikowania hipotezy o istnieniu ujemnego związku pomiędzy Inteligencją emocjonalną a Narcyzmem zastosowano korelację *r* Pearsona. Analizę przeprowadzono dla całej próby ($N = 94$). Rezultaty przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Inteligencja emocjonalna a Narcyzm: korelacja *r* Pearsona

Zmienna	<i>r</i>	<i>p</i>
Inteligencja emocjonalna	1,000	0,284
Narcyzm	0,112	0,284

$p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Źródło: opracowanie własne.

Wynik analizy wykazał, że zależność pomiędzy inteligencją emocjonalną a narcyzmem była bardzo słaba ($r = 0,11$) i statystycznie nieistotna ($p = 0,284$). Oznacza to, że nie zaobserwowano istotnego związku pomiędzy poziomem inteligencji emocjonalnej a poziomem narcyzmu w badanej grupie.

Zakładana H4 nie potwierdziła się – nie zaobserwowano istotnego związku między poziomem inteligencji emocjonalnej a poziomem narcyzmu w całej badanej próbie.

DYSKUSJA WYNIKÓW

W ramach przeprowadzonych analiz statystycznych porównano wybrane właściwości psychologiczne osób zajmujących się recytacją (grupa badana) i osób niezajmujących się recytacją (grupa porównawcza). Dodatkowo zbadano również związek pomiędzy inteligencją emocjonalną a narcyzmem w całej badanej próbie.

Wyniki analiz sugerują, że osoby zajmujące się recytacją wykazują istotnie wyższy poziom inteligencji emocjonalnej i narcyzmu (zwłaszcza potrzeby domagania się podziwu) w porównaniu z osobami niezajmującymi się recytacją. Jednocześnie nie zaobserwowano różnic w zakresie inteligencji werbalnej ani istotnego związku pomiędzy poziomem inteligencji emocjonalnej a narcyzmem w całej badanej próbie.

Uzyskane wyniki dostarczyły interesujących danych, które pozwalają na wstępną refleksję nad psychologicznym profilem osób związanych z aktywnością recytatorską. Przeprowadzone badania potwierdziło istotnie wyższy poziom ich inteligencji emocjonalnej. Jest to zgodne z założeniami, że ekspresja artystyczna jest związana z występowaniem wyższego poziomu kompetencji emocjonalnych (Matczak, Knopp, 2013). Może również prowadzić do sformułowania hipotezy, że działalność recytatorska sprzyja rozwojowi inteligencji emocjonalnej, np. w zakresie nauki regulacji emocji poprzez występ sceniczny. Kierunek zależności może być dwustronny: inteligencja emocjonalna jest cechą właściwą jednostkom, które podejmują się aktywności artystycznych, oraz działalność twórcza może wspomagać rozwój tej cechy.

Został również potwierdzony wyższy poziom narcyzmu oraz jego komponentu: domagania się podziwu, wśród recytatorów w stosunku do osób niezwiązanych z ruchem recytatorskim. Siła efektu uzyskanych zależności była duża, co może wskazywać na kluczowe znaczenie tej cechy w kwestii różnicowania badanych grup. Możliwe, że wysoki poziom tej zmiennej odzwierciedla potrzebę aprobaty społecznej. Obecna podczas występów scenicznych publiczność prawdopodobnie ma za zadanie potwierdzanie pozytywnego obrazu siebie, co byłoby spójne z definicją tej cechy (Bazińska, Drat-Ruszczak, 2000). Najprawdopodobniej potwierdza to również założenie o zachowaniu motywowanym poszukiwaniem podziwu z otoczenia, występującym u ludzi zajmujących się działalnością sceniczną (Dufner i in., 2015). Wcześniejsze badania nad aktorami wykazały, że osoby zaangażowane w aktywności teatralne uzyskują wyższe wyniki w wymiarze poszukiwania podziwu, nie zaś rywalizacji (Dufner i in., 2015), co sugeruje, że aktywność sceniczna selektywnie przyciąga ten aspekt narcyzmu wielkościowego,

który wiąże się z dążeniem do bycia dostrzeganym i docenionym, niekoniecznie zaś: z wrogą rywalizacją.

Warto podkreślić, że mimo zaobserwowania występowania wyraźnych różnic w poziomach inteligencji emocjonalnej i narcyzmu nie zostały potwierdzone istotne różnice w poziomie inteligencji werbalnej. Może to prowadzić do wniosku, że umiejętności językowe nie są wcale decydującym czynnikiem różnicującym grupę wykonawców sztuki żywego słowa od grupy porównawczej. Dodatkowo brak istotnej korelacji między inteligencją emocjonalną a narcyzmem w całej próbie może wskazywać, że cechy te rozwijają się niezależnie lub nie wykazują jednoznacznych zależności wśród osób badanych.

Uzyskane wyniki warto odnieść do rozróżnienia na opisywane w literaturze dwa podstawowe warianty narcyzmu: wielkościowy (*grandiose narcissism*), który wiąże się z ekspansywnym poszukiwaniem podziwu, przekonaniem o własnej wyjątkowości i otwartością na ekspozycję społeczną, oraz wrażliwy (*vulnerable narcissism*), który jest związany z lękową regulacją poczucia własnej wartości i nadwrażliwością na ocenę (Nguyen i in., 2022). Ze względu na to, że zastosowany w badaniu Kwestionariusz NARPI mierzy narcyzm jako cechę osobowości, w nasileniu subklinicznym, skala Domagania się podziwu wykazała zaś znaczną siłę efektu ($d = 1,015$), można wyciągnąć wnioski, że profil narcystyczny recytatorów jest bliższy wariantowi wielkościowemu. Metaanaliza badań nad związkiem inteligencji emocjonalnej z narcyzmem wskazuje, że z narcyzmem wielkościowym inteligencja emocjonalna koreluje dodatnio, ujemnie zaś – z narcyzmem wrażliwym (Nguyen i in., 2022). Wyniki uzyskane w niniejszym badaniu – podwyższenie zarówno narcyzmu, jak i inteligencji emocjonalnej u recytatorów, przy jednoczesnym braku istotnej korelacji między wymienionymi zmiennymi – wydają się więc szczególnie interesujące w świetle wyżej wspomnianego rozróżnienia. Współwystępowanie podwyższonego poziomu narcyzmu i wysokiej inteligencji emocjonalnej u recytatorów nie musi być sprzeczne wewnętrznie, możliwe natomiast, że obrazuje specyfikę narcyzmu wielkościowego, w którym kompetencje emocjonalne mogą służyć skuteczniejszemu budowaniu pozytywnego obrazu siebie w oczach publiczności. Należy jednak podkreślić, że użyte w badaniu narzędzie nie pozwala na bezpośrednie i jednoznaczne rozróżnienie tych dwóch wariantów, co stanowi istotny postulat metodologiczny dla przyszłych badań.

Wyniki te powinny być interpretowane z uwzględnieniem ograniczeń badania własnego. Należy do nich relatywnie mała liczebność próby, jak również dobór osób badanych, który nie odbywał się w sposób randomizowany. Grupa badana została dobrana na podstawie kryterium, jakim była przynależność do ruchu recytatorskiego, grupa porównawcza zaś – przy uwzględnieniu danych demograficznych. Starano się, aby próba była zróżnicowana demograficznie. Kolejnym ograniczeniem jest samoopisowy charakter pomiaru, z założenia pozbawiony obiektywizmu. Słabością przeprowadzonego badania jest również

przeprowadzenie go w formie online, co uniemożliwiało kontrolę wypełniania kwestionariuszy przez osoby badane, standaryzacja pomiaru jest więc ograniczona. Niemniej jednak zgromadzone wyniki pozwalają na sformułowanie wniosków oraz kierunku dalszych badań.

WNIOSKI

Zagadnienie podmiotowych uwarunkowań zdolności recytatorskich nie było dotąd badane w literaturze przedmiotu. Większość badań z zakresu psychologii dotyczących powiązania cech osobowości lub inteligencji z aktywnością artystyczną koncentruje się na muzyce, w dalszej kolejności: na aktorstwie i teatrze. Natomiast forma ekspresji scenicznej, którą stanowi recytacja, jest słabiej reprezentowana w badaniach empirycznych. Powyższa praca, dotycząca zagadnienia związków między działalnością recytatorską a cechami psychologicznymi, miała być więc pierwszym krokiem do wypełnienia luki badawczej, jaką jest niewielka liczba empirycznych badań nad profilem psychologicznym osób zajmujących się różnymi formami ekspresji scenicznej. Zestawienie ze sobą różnorodnych zmiennych: cech osobowościowych (narcyzm) z kompetencjami emocjonalnymi (inteligencja emocjonalna), emocjonalność z potrzebą uznania, miało na celu umożliwienie złożonej analizy profilu psychologicznego osób występujących publicznie.

Do możliwych implikacji praktycznych napisanej pracy należy wykorzystanie wyników badań w zakresie psychologii twórczości poprzez pomoc w pogłębionym rozumieniu psychologicznych predyspozycji osób wybierających ekspresję sceniczną. Wnioski z danej pracy mogą również odnaleźć zastosowanie w edukacji artystycznej jako punkt wyjścia do tworzenia programów wspierających rozwój emocjonalny artystów scenicznych.

W przypadku kolejnych badań interesujące wydawałoby się poszerzenie profilu psychologicznego osób zajmujących się sztuką żywego słowa poprzez zbadanie kolejnych cech osobowościowych lub intelektualnych, nieuwzględnionych w powyższym badaniu. Nie jest również jasny kierunek ciągu przyczynowo-skutkowego: czy badane cechy są wyjściowo właściwe jednostkom, które podejmują się aktywności artystycznych, czy działalność twórcza wspomaga rozwój tych cech? Istotne znaczenie mogłyby również przynieść badania longitudinalne, sprawdzające wpływ aktywności artystycznej w tym zakresie na rozwój inteligencji emocjonalnej lub zwiększenie u danej jednostki poziomu narcyzmu. Warty pogłębienia wydaje się również terapeutyczny wpływ tej formy artystycznej na przepracowanie trudnych dla jednostki spraw i poprawę jej dobrostanu.

BIBLIOGRAFIA

- Bazińska, R., Drat-Ruszczak, K. (2000). Struktura narcyzmu w polskiej adaptacji kwestionariusza NPI Raskina i Halla. *Czasopismo Psychologiczne*, 6, 171–188.
- Bhattacharyya, C., Sengupta, S., Nag, S., Sanyal, S., Banerjee, A., Sengupta, R., Ghosh, D. (2020). From Speech to Recital: A Case of Phase Transition? A Non-Linear Study. *arXiv: Audio and Speech Processing*. DOI: 10.48550/arXiv.2004.08248.
- Bicknell, K. (2021). Embodied Intelligence and Self-Regulation in Skilled Performance: or, Two Anxious Moments on the Static Trapeze. *Review of Philosophy and Psychology*, 12(3), 595–614. Springer Science and Business Media B.V. DOI: 10.1007/s13164-021-00528-7.
- Botchway, C.N.A. (2022). Emotional Creativity. W: S.M. Brito, J.P.C. Fernandes Thomaz (ed.), *Creativity*. IntechOpen. DOI: 10.5772/intechopen.104544.
- Cho, S.H., Nijenhuis, J., Te, Van Vianen, A.E.M., Kim, H.-B., Lee, K.H. (2010). The Relationship Between Diverse Components of Intelligence and Creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 44(2), 125–137. DOI: 10.1002/j.2162-6057.2010.tb01329.x.
- Dufner, M., Egloff, B., Hausmann, C.M., Wendland, L.-M., Neyer, F.J., Back, M.D. (2015). Narcissistic Tendencies Among Actors. *Social Psychological and Personality Science*, 6(4), 447–454. DOI: 10.1177/1948550614564224.
- Goldstein, T.R. (2009). Psychological Perspectives on Acting. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 3(1), 6–9. DOI: 10.1037/a0014644.
- Hocevar, D. (1980). Intelligence, Divergent Thinking, and Creativity. *Intelligence*, 4(1), 25–40. DOI: 10.1016/0160-2896(80)90004-5.
- Ivcevic, Z., Brackett, M.A., Mayer, J.D. (2007). Emotional Intelligence and Emotional Creativity. *Journal of Personality*, 75(2), 199–236. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2007.00437.x.
- Ji, Y., Liu, H., Liu, S., Xu, M., Lin, Z. (2023). Are Narcissists More Creative? Only If We Believe It: How Narcissism Can Relate to Creativity. *Frontiers in Psychology*, 13. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.1091770.
- Kafryawan, W., Yassi, H. (2018). The Influence of Intelligence on Students' Speaking Skills. *ELS Journal on Interdisciplinary Studies on Humanities*, 1(2), 145–152.
- Kotlarczyk, M. (1961). *Podstawy sztuki żywego słowa*. Wydawnictwo Związkowe.
- Kraxenberger, M., Menninghaus, W., Roth, A., Scharinger, M. (2018). Prosody-Based Sound-Emotion Associations in Poetry. *Frontiers in Psychology*, 9(JUL). DOI: 10.3389/fpsyg.2018.01284.
- Lebuda, I., Figura, B., Karwowski, M. (2021). Creativity and The Dark Triad: A Meta-Analysis. *Journal of Research in Personality*, 92, 104088. DOI: 10.1016/j.jrp.2021.104088.
- Matczak, A., Knopp, K.A. (2013). *Znaczenie inteligencji emocjonalnej w funkcjonowaniu człowieka* (Liberi Libri). Wydawnictwo Stowarzyszenia Filomatów.
- Mayer, J.D., DiPaolo, M., Salovey, P. (1990). Perceiving Affective Content in Ambiguous Visual Stimuli: A Component of Emotional Intelligence. *Journal of Personality Assessment*, 54(3–4), 772–781. DOI: 10.1080/00223891.1990.9674037.
- McDonald, B., Goldstein, T.R., Kanske, P. (2020). Could Acting Training Improve Social Cognition and Emotional Control? *Frontiers in Human Neuroscience*, 14. DOI: 10.3389/fnhum.2020.00348.
- Miao, C., Humphrey, R.H., Qian, S., Pollack, J.M. (2019). The Relationship Between Emotional Intelligence and the Dark Triad Personality Traits: A Meta-Analytic Review. *Journal of Research in Personality*, 78, 189–197. DOI: 10.1016/j.jrp.2018.12.004.
- Nevecka, B., Baas, M., Ten Velden, F.S. (2016). The Bright Side of Threatened Narcissism: Improved Performance Following Ego Threat. *Journal of Personality*, 84(6), 809–823. DOI: 10.1111/jopy.12223.

- Nguyen, N.N., Takahashi, Y., Nham, T.P. (2022). Relationship Between Emotional Intelligence and Narcissism: A Meta-Analysis. *Management Research Review*, 45(10), 1338–1353. DOI: 10.1108/MRR-07-2021-0515.
- Parke, M.R., Seo, M.-G., Sherf, E.N. (2015). Regulating and Facilitating: The Role of Emotional Intelligence in Maintaining and Using Positive Affect for Creativity. *Journal of Applied Psychology*, 100(3), 917–934. DOI: 10.1037/a0038452.
- Raskin, R., Hall, C.S. (1979). The Narcissistic Personality Inventory. *Psychological Reports*, 45, 159–162.
- Reber, A.S. (2002). *Słownik psychologiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Roberts, R., Cooke, A., Woodman, T., Hupfeld, H., Barwood, C., Manley, H. (2019). When the Going Gets Tough, Who Gets Going? An Examination of the Relationship Between Narcissism, Effort, and Performance. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, 8(1), 93–105. DOI: 10.1037/spy0000124.
- Rużyło-Pawlowska, J. (1958). Sztuka recytacji (zebranie naukowe Instytutu Badań Literackich). *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 49(1), 336–338.
- Silvia, P.J., Beaty, R.E., Nusbaum, E.C. (2013). Verbal Fluency and Creativity: General and Specific Contributions of Broad Retrieval Ability (Gr) Factors to Divergent Thinking. *Intelligence*, 41(5), 328–340. DOI: 10.1016/j.intell.2013.05.004.
- Soroka, I., Gusakova, N., Plutalov, S., Tsyselska, O., Kuprii, T. (2022). Speech Techniques as an Important Tool of Verbal Action in the Art of the Actor. *Studies in Media and Communication*, 10(3), 185–192. DOI: 10.11114/smc.v10i3.5850.
- Śliwonik, L. (2019). *Teatr niezbędny. Studia, szkice, felietony*. Stalowa Wola: Miejski Dom Kultury w Stalowej Woli.
- Wallace, H.M., Baumeister, R.F. (2002). The Performance of Narcissists Rises and Falls with Perceived Opportunity for Glory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(5), 819–834. DOI: 10.1037/0022-3514.82.5.819.
- Wechsler, S.M., Peixoto, E.M., Gibim, Q.G.M.T., Bruno Mundim, M.C., Ribeiro, R.K.S.M., de Souza, A.F. (2022). Assessment of Intelligence with Creativity: The Need for a Comprehensive Approach. *Creativity Research Journal*, 34(1), 14–27. DOI: 10.1080/10400419.2021.1996750.
- Wóycicki, K. (1960). *Forma dźwiękowa prozy polskiej i wiersza polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

ABSTRACT

The study aimed to determine whether individuals engaged in recitation differ in a specific psychological profile from a control group; emotional intelligence, verbal intelligence and narcissism (including the need for admiration) were measured in 94 adults, comprising 47 participants who actively or previously practiced recitation and 47 demographically matched controls, using the Emotional Intelligence Questionnaire (INTE), the Word Understanding Test (TRS-S) and the Polish adaptation of the Narcissism Questionnaire (NARPI); reciters obtained a significantly higher score on emotional intelligence than the control group and also displayed a significantly higher level of narcissism, whereas the difference in verbal intelligence was not statistically significant; the correlation between emotional intelligence and narcissism across the whole sample was weak and non-significant. These results suggest that recitation is associated with enhanced emotional competencies and a greater need for recognition while verbal abilities remain comparable. These findings fill a research gap concerning the psychological profile of people involved in recitation; it also indicates promising directions for future investigations into the psychological determinants of stage expression.

Keywords: recitation; emotional intelligence; verbal intelligence; narcissism